

вікових груп є лише наближення до європейських соціальних і економічних стандартів життя. Державна політика України повинна бути спрямована на реформи, особливо в соціально-економічній сфері, та забезпечити вихід нашої держави з економічної кризи.

Література

1. Геополітичні орієнтації населення і безпека України. За даними соціологів / Упорядник М.О. Шульга. – К. : ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2009. – 80 с.
2. ЄС чи Митний союз? Куди хочуть іти громадяни? – загальнонаціональне опитування [Електронний ресурс] // Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. – 2013. – Режим доступу : http://www.dif.org.ua/ua/polls/2013-year/es-chi-mitniisoyuz_-kudi-hochut-iti-gromadjani_---zagalnonacionalne-opituvannja-.htm
3. Золкіна М. Українське суспільство : чи відчуваємо ми себе європейцями? / М. Золкіна // Громадська думка. – № 12. – 2013. – 11 с.
4. Ставлення громадськості до європейської інтеграції [Електронний ресурс] // Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. – 2013 – Режим доступу : <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2013-year/mlfgblfblgmk1.htm>.
5. Ukrainians opt for EU Membership, in Particular the Youth [Electronic resource] // Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. – Access mode : <http://dif.org.ua/en/publications/press-relizy/dfefwgr.htm>.

Северинюк В.М.

*доктор політичних наук,
професор кафедри богослов'я та гуманітарних дисциплін
Класичний приватний університет*

УКРАЇНА В ТЕОРЕТИЧНИХ ПОБУДОВАХ Й. СТАЛІНА

У 1926–1947 рр. виходила книга Й. Сталіна «Вопросы ленинизма». Усього було випущено 11 її видань, які уміщували праці Сталіна (промови, звіти, лекції, статті, листи тощо) 1924–1939 років. Вони стосувалися широкого кола питань внутрішньої і зовнішньої політики радянської держави. Сукупно їх можна вважати теоретичною основою партійно-

ідеологічної складової політичної системи СРСР¹. Зрозуміло, що не тільки з цього джерела живилася ідеологія комуністичної влади, але той факт, що воно було визначальним, навряд чи потребує додаткового обґрунтування.

Назва «Україна» (в значенні союзної республіки) зустрічається в книзі Сталіна найчастіше, після назви «СРСР». Прослідкуємо, у контексті яких подій та офіційних рішень це відбувалося, і які обставини змушували генсека правлячої партії (ВКП(б)) кидати погляд на Україну.

Однією з важливих обставин утвердження радянської влади Сталін вважав неоднакову тривалість цього процесу в різних регіонах колишньої імперії: якщо у Поволжі й на Уралі він захопив 1919 р., то на Україні – 1919–1920 рр. [1, с. 160]. Причина полягала у тому, що в українських губерніях великою була приватна земельна власність. Посилаючись ще на дореволюційний період, Сталін у 1933 р., зазначав: «Близько півтора мільйона, а то й цілих два мільйони бідняків щорічно подавалося на заробітки на південь – на Північний Кавказ та Україну, в наймити до куркулів, а ще раніше – до куркулів і поміщиків» [7, с. 386]. Через більшу кількість заможного селянства в Україні, тут важче було реалізувати більшовицьке гасло революційної диктатури як «союзу пролетаріату з селянською біднотою при нейтралізації середняка». Ця обставина спричинила підозріливе ставлення Кремля до українського села й на подальші роки.

Помітною віхою у творенні офіційної ідеології сталінського режиму став 1929 р.: у керівництві ВКП(б) розгорнулася боротьба проти «правого ухилу», зокрема М. Бухаріна, який пропагував теорію «вростання куркуля в соціалізм». На цьому тлі Сталін навпаки активно доводив тезу про «загострення класової боротьби» через «опір капіталістичних елементів народного господарства» соціалістичному будівництву. Такими

¹ У грудні 1922 р. в Союз Радянський Соціалістичних Республік об'єдналися чотири республіки: РСФРР, УСРР, БСРР, ЗСФРР (до складу Федерації Закавказьких республік входили Азербайджан, Вірменія та Грузія). У травні 1925 р. до складу СРСР були прийняті Узбецька і Туркменська Соціалістичні Радянські Республіки, утворені у жовтні 1924 р. У 1929 р. на правах союзної республіки в Союз вступила Таджикицька Автономна СРР, яка до того перебувала у складі Узбецької СРР (остаточне оформлення відбулося у березні 1931 р.). Конституція Радянського Союзу від 5 грудня 1936 р. затверджувала існування СРСР вже у складі 11 союзних республік: ЗСФРР була розділена на три самостійних республіки, і права союзних республік також отримали Казахстан і Киргизстан, що раніше були автономіями у складі РСФРР. Тоді ж у назві республік поміняли порядок слів: спочатку стали писати «радянська», а потім – «соціалістична», як це було від початку у назві СРСР.

«елементами» проголошувалися передовсім «куркульство» та «буржуазна інтелігенція». Як доказ, Сталін посилався на т. зв. «шахтинську справу», яку називав «не випадковою», «першим сигналом організованого шкідництва старих спеціалістів» [2, с. 215, 217; 5, с. 327]¹.

Україна відігравала незамінну роль в економічному розвитку СРСР. Сталін визнавав, що в урожайні роки разом з Північним Кавказом республіка виробляє «більше половини, а іноді й дві третини усього заготовлюваного хліба по СРСР» [2, с. 258]. Сільськогосподарська «політика партії на Україні», зазначав він у квітні 1929 р., є такою ж, як і політика «на сході або в центрі СРСР» [2, с. 256]. Але роком пізніше, при обговоренні «темпу колективізації» (відповідна постанова ЦК ВКП(б) від 6.01.1930 р.), посилався на думку В. Леніна: «Центральну Росію, Україну, Сибір шаблонізувати... буде величезним глупством». Закінчити колективізацію українського села передбачалося серед регіонів «другої групи» – «в основному весною 1932 р.» [4, с. 308, 309]. Публічний оптимізм «вождя» щодо можливості колективізації «без порушення ленінського принципу добровільності та надмірної поспішності» [4, с. 306, 307] посилювався його висновком про 1929 р. як «рік великого перелому». У галузі сільського господарства це означало: 1) «в колгоспи пішов середняк», 2) країна «остаточно виходить і вже вийшла з хлібної кризи» [3, с. 272]. Сталін навіть підтримував «північнокавказців і українців», які розпускали «колгоспи з мертвими душами», коли частина селян почала з них виходити [4, с. 315].

Та незабаром виявився справжній характер політики «суцільної колективізації». У 1932 р. сталася надзвичайно гостра криза хлібозаготівель, що спричинилася до масового голоду в селах. За сучасними даними, тільки в Україні в 1932–1934 рр. прямі втрати і втрати ненародженими внаслідок голоду становили 3,9 млн осіб (дефіцит народжуваності – 600 тис.), загинуло 13% населення республіки. Однак Сталін у своєму виступі на першому Всесоюзному з'їзді колгоспників-ударників (лютий 1933 р.) про голод навіть не обмовився. А «труднощі і нестатки», які переживали колгоспники, він назвав «дитячими іграшками», не вартими серйозної розмови про них [9, с. 414, 415]. Україна була згадана лише в контексті виробничих досягнень

¹ Насправді «шахтинська справа» була першим показовим політичним процесом. У травні-червні 1928 р. у на лаві підсудних опинилося 53 інженерно-технічні працівники (у т. ч. 4 німецьких) Шахтинського району Донецької обл., яких звинувачували в «намаганні зруйнувати вугільну промисловість Донбасу». За рішенням суду (проходив у Москві) було виконано 5 смертних вирків.

робітників Донбасу і Харкова. Оскільки загалом в СРСР, у т. ч. на Україні, попри несприятливі кліматичні умови, хліба в 1932 р. було зібрано більше ніж у 1931 р., то головні причини хлібозаготівельної кризи більшовицький лідер вбачав в організаційних прорахунках місцевої влади, у її невмінні планувати та в нездатності убезпечити колгоспи від «проникнення в них контрреволюційних елементів». Як висновок, він пафосно заявляв, що «селяни не винні», що ВКП(б) є «наймогутнішою і найавторитетнішою партією у світі» і «повинна нести всю повноту відповідальності за роботу в селі», отже, потрібно «збільшити керівну роль комуністів» в сільському господарстві [8, с. 398, 402–409].

Сталін наголошував на промисловому значенні України. До початку 1930-х рр. українська вугільно-металургійна база служила «головним джерелом» усієї радянської промисловості; Південь, Московський та Ленінградський райони були трьома «основними вогнищами», де формувався командний склад промисловості [6, с. 340; 7, с. 373]. У виступах Сталіна згадувалися індустріальні новобудови в Україні: Дніпрогес, Харківський тракторний завод [7, с. 390; 10, с. 439], а також «новатори» та «ударники» соціалістичного виробництва, зачинателі різних видів стаханівського руху, який був започаткований на Донбасі, в м. Кадіївка, вибійником шахти «Центральна-Ірміно» Олексієм Стахановим у серпні 1935 р. За це Сталін особливо хвалив Донецьку обласну партійну організацію [11, с. 504]. На прикладі Стаханова та української колгоспниці з Черкащини Марії Демченко, чия ланка збрала рекордний урожай цукрових буряків (більше 500 центнерів з гектара, коли середня урожайність по Україні становила 130–132 центнера), Сталін показував, якими мають бути нові, підвищені, норми виробництва: посередніми між існуючими і рекордними (для цукрового виробництва – 200–250 центнерів) [11, с. 503]. Після 1935 р. в СРСР змагання за кращі виробничі показники часто переростало в рекордоманію, яка, крім трудового героїзму, супроводжувалася приписками, появою «олівцевих стахановців», аваріями на виробництві, що розглядалися як шкідництво або саботаж.

Україн небезпечними для радянської влади Сталін проголосив «буржуазних націоналістів», котрі, за офіційною термінологією і статистикою, входили до категорії т.зв. «колишніх людей» [7, с. 395]. І тут знову «перед вела» Україна. На підтвердження, Сталін у «Звітній доповіді

XVII з'їзду партії» (січень 1934 р.) посилався на «гріхопадіння Скрипника¹ та його групи». Цей приклад «націоналістичних вивихів» не був винятковим для радянських республік, але його особливість полягала в тому, що «українському націоналістичному ухилу» (малась на увазі політика «українізації» 1923–1933 рр.) дали змогу «розростися до головної, державної, небезпеки» [10, с. 474].

Гострою в другій половині 1930-х рр. (до укладення в серпні-вересні 1939 р. радянсько-німецьких договорів про «ненапад» і «дружбу») була сталінська критика агресивних намірів фашистської Німеччини. Зокрема, у березні 1939 р. він саркастично висміював припущення європейської і американської преси про можливість «приєднання німцями Радянської України» до «так званої Карпатської України» [12, с. 571, 572], на територію якої претендувала союзниця Німеччини – Угорщина.

Як бачимо, Сталін звертався до «української теми» в історичному, економічному, соціальному, політичному, ідеологічному аспектах.

Література

1. Сталин И. О трёх основных лозунгах партии по крестьянскому вопросу (Ответ тов. Ян-скому) (1927 г.) // Сталин И. Вопросы ленинизма / И. Сталин. – Изд. 11-е. – М. : Госполитиздат, 1947. – 611 с. – С. 157–166.
2. Сталин И. О правом уклоне в ВКП(б) (1929) (Из речи на пленуме ЦК ВКП(б) в апреле 1929 г.) // Там же. – С. 214–263.
3. Сталин И. Год великого перелома (К XII годовщине Октября) (1929 г.) // Там же. – С. 264–274.
4. Сталин И. Ответ товарищам колхозникам (1930 г.) // Там же. – С. 305–321.
5. Сталин И. О задачах хозяйственников (Речь на первой Всесоюзной конференции работников социалистической промышленности 4 февраля 1931 г.) // Там же. – С. 322–330.
6. Сталин И. Новая обстановка – новые задачи (Речь на совещании хозяйственников 23 июня 1931 г.) // Там же. – С. 331–349.

¹ Скрипник Микола Олексійович (1872–1933) – визначний український державний діяч. У різні роки – нарком внутрішніх справ, нарком юстиції, нарком освіти. Один із засновників Комуністичної партії (більшовиків) України (1918 р.). Підтримував національно орієнтований напрям в комуністичному русі (націонал-комунізм). У липні 1933 р., під тиском звинувачень у «спотворенні ленінізму», застрелився.